

СТАН ПРОБЛЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання громадянина, патріота рідної землі. Нові умови породжують нові завдання, нові потреби щодо розвитку особистості, її духовного світу, світогляду, інтелекту, вимагають адаптивних якостей на ринку праці і в динамічному соціальному середовищі. Це зумовлює необхідність пошуку нових підходів до вирішення проблем громадянського виховання молодого покоління.

Проблема громадянського виховання знайшла відображення у працях вітчизняних та зарубіжних філософів (В.Андрущенко, Дж. Гессена, В. Кременя, І.Фролова); соціологів (Д.Акімова, А.Білоуса, В.Судакова); психологів (Б.Ананьєва, І.Беха, О.Киричука, В.Поплужного); педагогів (Р.Арцишевського, В.Білоусової, О.Докукіної, П.Ігнатенка, В.Кузя, В.Сухомлинського, О.Сухомлинської).

Актуальність проблеми та її недостатня теоретична розробка в сучасних умовах реформування національної системи освіти та потреби практики і обумовили вибір теми для нашого дослідження.

Як цілісне особистісне утворення громадянськість виступає у вигляді її складових – громадянських якостей. У кожній з цих якостей поєднується , як і в інтегральній громадськості, пізнавальний, емоційний і поведінковий компоненти. Співвідношення їх у різних якостях неоднакове: може переважати той чи інший компонент. Цей чинник впливає і на назву даних якостей.

Сучасні вчені-психологи розглядають громадянськість як інтегральну якість особистості, в якій виражається мета, заради якої особистість діє, мотивує свої дії, виражає ставлення до різних сторін особистості.

З метою виявлення рівнів сформованості громадянської гідності учнів початкових класів було проведено констатуючий експеримент, який проводився за розробленою нами методикою, здійснювався у два етапи і охоплював 152 учні початкових класів та 15 учителів Уманських ЗОШ № 1, № 4 та Іванівської ЗОШ (Уманського району).

Дослідження проводилось у два етапи. Перший етап передбачав вивчення теоретичної спадщини вітчизняної та зарубіжної педагогіки з означеної вище проблеми, узагальнення передового педагогічного досвіду.

Другий – вивчення учнів початкових класів з метою виявлення сформованості громадянської гідності.

На основі аналізу і узагальнення емпіричних матеріалів нами визначено критерії і рівні громадянської гідності учнів початкових класів.З метою виявлення ступеня готовності учителів до проведення експериментальної роботи, нами виявлено рівні готовності учителів до такої роботи..

Проведене дослідження засвідчило, що значна кількість педагогів (78%) вважають, що сучасна школа має досягти певних успіхів у вихованні громадянської гідності в учнів, але при цьому основний акцент робився на традиційних формах роботи, тобто уведення спеціального предмета, який ставив би за мету – громадянське виховання. 22% учителів вважали, для досягнення успіху необхідно проводити різноманітні бесіди, диспути, вечори запитань і відповідей, зустрічі. Але все це має проводитись у позаурочний час.

На жаль, більшість педагогів (52%) вважають, що вплив на громадянську сферу слід здійснювати не стільки переконанням чи навіюванням, наслідуванням, стільки простим інформуванням.

При опитуванні учителів нас схвилював і той факт, що не всі вони можуть об'єктивно охарактеризувати громадянські якості своїх вихованців.

Другий етап констатуючого експерименту був спрямований на вивчення рівнів сформованості громадянської гідності учнів початкових класів. Нами були розроблені анкети та програма педагогічних спостережень.

Результати анкетування уточнювалися у процесі подальших бесід, мета яких полягала у з'ясуванні причин, що спонукали дітей дати ту чи іншу відповідь.

При проведенні експерименту учням було запропоновано назвати риси справжнього громадянина України. Одержані відповіді виявили досить значні розбіжності у знаннях учнів

Говорячи про виховання громадянської гідності учнів початкових класів, слід зазначити, що повага до інших людей, їх свобод і прав, здатність захищати свою думку та права, а також повага до законів своєї Батьківщини починаються з поваги до себе. За даними сучасних праводослідників, здатність відстоювати свої права конструктивно базується на почутті власної гідності.

Безумовно, найбільший вплив має сімейне виховання, але стиль взаємин учителя з учнями, особливо в початковій школі, накладає свій відбиток на ставлення до самого себе, Я-концепцію дитини.

Я-концепція або Я-образ – це продукт процесу самосвідомості, за допомогою якого людина пізнає самого себе і ставиться до себе самої. Я-концепція – не просто уявлення і ставлення до самого себе, а й важливий фактор детермінації поведінки людини, таке особистісне утворення, яке великою мірою визначає напрям її діяльності, поведінки в ситуаціях вибору, міжособистісні стосунки.

Важливою складовою громадянськості є наявність правових, політичних, моральних знань, прагнення до їх розширення та поповнення, їх міцність, глибина, дійовість. Знання, виступаючи складовою світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер.

Патріотизм – одне з головних громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання

національної культури. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності школи.

Важливою складовою громадянської гідності є правові почуття. У правовій державі обов'язок кожного громадянина знати і виконувати правові норми, відчувати повагу до закону. Правосвідомість є сукупністю поширених у суспільстві теорій, ідей, поглядів, що відбивають ставлення людей до права, а також поведінки оточуючих, до цінності громадських установ із точки зору уявлень людини про право.

У правових почуттях відбивається ставлення особистості до норм права на основі сформованості переконань, бажання керуватися ними у повсякденному житті, захищати їх. Правова переконаність ґрунтується на почуттях обов'язку і відповідальності.

Окремо слід наголосити на вихованні норм і принципів моралі, моральних ідеалах, почуттях, які становлять систему моралі, що визначає життєву позицію певної соціальної спільноти чи індивіда, орієнтує їх у світі цінностей. Виховання моральних якостей здійснюється на національному ґрунті через засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей. Такими моральними нормами насамперед є гуманізм і демократія, що виявляється в ідеалі вільної людини, здатної до чесної співпраці, з високорозвиненим почуттям власної гідності і такої ж поваги до гідності іншої людини; любов до батьків, до Вітчизни, до рідної мови; правдивість і справедливість, працьовитість і скромність, готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, шляхетне ставлення до жінки, дівчини, матері; вміння скрізь і всюди діяти благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти [66, 216].

Важливою ознакою особистості є працелюбність, стійка здатність, сформована звичка, внутрішня схильність і потреба у тривалій, напруженій праці, що сприймається з розумінням, бажанням і задоволенням, адже основою існування, розвитку й удосконалення будь-якого суспільства є праця і лише вона створює матеріальні і духовні цінності.

Виділивши основні ознаки громадянської гідності, ми розробили критерії даного феномена особистості.

У процесі дослідження ми спиралися на праці психологів із проблем вивчення особистості школяра, мотивації поведінки, самооцінки учнів, їхніх взаємин (І.Бех, О.Бодальов, О.Киричук, В.Крутецький, Б.Мясіщев, К.Платонов та ін.).

Для виявлення рівнів сформованості почуття громадянської гідності були визначені такі критерії: емоційний; пізнавально-світоглядний; поведінково-дійовий.

Неможливо уявити справжнього громадянина, який би не виявляв доброзичливого ставлення, співчуття, великодушності до інших людей з одночасною нетерпимістю до будь-яких проявів несправедливості, зверхності, приниження гідності інших. Однією з ознак емоційно-почуттєвого критерію є гуманність як особистісна якість, що виявляється у

спільності переживань. Важливою ознакою емоційно-почуттєвого критерію є правові почуття та вищі особистісні почуття, передусім патріотичні, що відбивають ставлення громадян до своєї держави, свого народу, національних традицій, історії, мови, культури тощо.

До складу пізнавально-світоглядного критерію входить орієнтування у змісті понять і категорій, що мають своїм структурно-утворюючим ядром поняття “громадянськість”.

У єдності з емоційно-почуттєвим та пізнавально-світоглядним критеріями знаходиться поведінково-дійовий. Однією з ознак цього критерію є ставлення особистості до суспільно корисної діяльності, до колективу однолітків як показника ставлення до людей взагалі.

Проявляючись у повсякденному житті, у ставленні до навколишнього, почуття громадянської гідності на кожному етапі розвитку особистості має конкретну характеристику. Ця характеристика виражається в оцінці вихованості, обумовленої її показниками – суспільно значущими особистісними якостями і рівнем вихованості, тобто повнотою і характером прояву найважливіших ознак. Кожен із показників був оцінений певним балом: високий – 10 балів, середній – 6, низький – 2 бали.

Названі вище ознаки: патріотичні, правові, гуманні почуття; орієнтування в змісті понять і категорій, що мають своїм структурно-утворюючим центром поняття “громадянськість”, знання історії нашої держави, національних традицій; ставлення до суспільно корисної діяльності, ставлення до колективу однолітків є вирішальним для характеристики почуття громадянської гідності.

Високий рівень розвитку (10 балів) тієї чи іншої якості особистості характеризується проявом всіх ознак, властивих даному критерію.

Середній (6 балів) відрізняє прояв менше половини або більше половини ознак відповідного критерію.

Низький рівень (2 бали) відрізняє прояв менше половини ознак від загальної кількості, що характеризують цей критерій.

Загальна характеристика рівнів вихованості громадянської гідності учнів початкових класів

Таблиця 1

Рівні		
високий	Середній	Низький
16,8	57,6	25,6

Згідно з виділеними критеріями було виділено три групи учнів 1-4 класів, кожна з яких відповідала одному з трьох рівнів сформованості почуття громадянської гідності..

Окрім того, у процесі експериментальної роботи нас цікавило і те, який рівень вихованості громадянської гідності мають учні певного класу. У процесі дослідження виявилось, що низький рівень названого феномена особистості має найбільша кількість учнів першого класу (29.8%), але разом з тим і найбільша кількість учнів 1 класу має і високий рівень (220.5%). Далі,

починаючи з 1 класу, низький рівень постійно зменшується (від 29.8% до 21.7 %). Разом з тим, зменшується і відсоток учнів з високим рівнем вихованості громадянської гідності. Ми пояснюємо такий факт тим, що рівень домагань до учнів кожного наступного класу зростає з кожним роком. Але радує той факт, що у всіх класах домінуючим стає середній рівень. Дані експериментального дослідження наводимо у таблиці за № 2.

Таблиця 2.

Загальний розподіл учнів початкових класів за рівнями сформованості громадянської гідності

класи	Рівні		
	високий	середній	Низький
1 кл.	20,5	49,7	29,8
2 кл.	18,4	54	27,6
3 кл.	16,3	60,3	23,4
4 кл.	22,22	66,1	21,7

Отже, аналіз і узагальнення результатів експериментальної роботи засвідчив про низький рівень громадянської вихованості учнів початкових класів. Це спонукає науковців до пошуку нових технологій навчання та виховання, що сприятимуть у подальшому підвищенню рівня громадянської вихованості учнів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник.- К.:ІЗМН. 1998.-204 с.
2. Доукіна О.М. Громадянськість особистості та особливості її виховання у молодших школярів // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.-К.: педагогічна думка.1999.- С.195-197.
3. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л. Громадянське виховання: історичний аспект // Шлях освіти.-1997 - № 1.-С. 38-43.
4. Сухомлинська О.В. Ідеї громадянськості й школа в Україні // Шлях освіти. - 1999.- №4.-С.21-25.

